

ช้อย: เส้นใยเยื่อคุณภาพสูง ที่ถูกลืม

ศ.ดร. สมหวัง ชันตยานุวงศ์¹

ช้อย (*Streblus asper* Lour.) หรือ Siamese Rough Brush เป็นพืชประจำถิ่น (Endemic Species) อยู่ในวงศ์ Moraceae พบได้ตั้งแต่เอเชียใต้ คาบสมุทรมลายู จนถึงฟิลิปปินส์ ช้อยสามารถเจริญเติบโตได้ดีทั้งในที่ลุ่มจนถึงป่าเบญจพรรณ เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง (พลรบ, 2537) นอกจากการใช้ประโยชน์ช้อยในทางด้านสมุนไพรแล้ว บริบทของการใช้ประโยชน์ของช้อยยังครอบคลุมถึงการประยุกต์ใช้เส้นใยจากเปลือกช้อยในการทำเป็นสมุดไทย (Thai Long Book) หรือที่เรียกชื่อจำเพาะว่า “สมุดช้อย” และกล่าวกันว่าปลวกจะไม่กินกระดาษช้อย ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยดังกล่าวเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า สมุดชอยนั้นมีความโดดเด่นด้านความคงทนต่อการใช้งานเป็นอย่างมาก ดังที่เห็นเป็นตัวอย่างสมุดชอยโบราณสมัยอยุธยาที่ยังปรากฏเป็นมรดกทางวัฒนธรรมตราถึงปัจจุบัน แม้ว่าการทำกระดาษชอยในประเทศไทยได้รับการบันทึกปรากฏเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ครั้งแรกในปี พ.ศ.

2230 โดย มองซิเออร์ เดอ ลา ลูแบร์ (Monsieur de La Loubère) เอกอัครราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2175-พ.ศ. 2231) ความว่า “... ชาวสยามทำกระดาษจากผ้าฝ้ายเก่า ๆ และยังทำจากเปลือกต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อต้นช้อย (Ton Coe) อีกด้วย ซึ่งต้องนำมาบดช้อยให้ละเอียด เช่นอย่างย้อยผ้าชีวัวร์เหมือนกัน แต่กระดาษเหล่านี้มีความหนาบางไม่สม่ำเสมอทั้งเนื้อกระดาษและความขาวผ่องก็หยาบกว่าของเรา...” (บุญเตือนและประสิทธิ์, 2542) และด้วยเหตุที่ว่ามีการศึกษาและเผยแพร่เกี่ยวกับการทำกระดาษช้อยและการใช้ประโยชน์ในมุมมองการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยอยู่บ้างไม่มากนักโดย ก่องแก้ว (2530) และบุญเตือนและประสิทธิ์ (2542) จึงไม่ปรากฏหรืออ้างถึงการศึกษาการผลิตเส้นใยเยื่อช้อยและการทำกระดาษจากเส้นใยเยื่อชอยในฐานข้อมูลงานวิจัยสากลอย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งไม่ปรากฏแม้แต่ในบทความสอบทวนทางวิชาการ (review article) ฉบับล่าสุดโดย Hubbe and Bowden (2009) ในหัวข้อ “Handmade Paper: a Review of Its History, Craft, and Science” ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการริเริ่มโครงการวิจัย “เส้นใยเยื่อช้อยเพื่ออุตสาหกรรมเยื่อและกระดาษและการอนุรักษ์สมุดไทย” โดยคณาจารย์ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีเยื่อและกระดาษ ภาควิชาวนผลิตภัณฑ์ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นับแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา

ทั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเส้นใยเยื่อหุ้มเพื่อใช้ประเมินศักยภาพในการใช้เป็นวัตถุดิบเพื่อการผลิตเส้นใยเยื่อ และกระดาษคุณภาพสูง ซึ่งอาจเป็นทางเลือกทดแทนการนำเข้าหรือการผลิตเส้นใยเยื่อจากพืชต่างถิ่น (exotic species) ในอนาคต นอกจากนี้ยังมีความรู้

ดังกล่าวยังอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการประยุกต์ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เพื่อผลิตเส้นใยเยื่อหุ้มเพื่อการอนุรักษ์ซ่อมแซมสมุดข่อยโบราณ ซึ่งนับวันกำลังสูญหายไปจากสังคมไทย

ตัวอย่างสมุดข่อย

ที่มา: บุญเดือนและประสิทธิ์ (2542)